

SUN'IY INTELEKTNING AXLOQIY JIHLTLARI

Bekbaulieva Aysholpan

Ajiniyoz nomidagi NDPI «Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi» kafedrasida o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18067461>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 24-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 27-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

axloq, sun'iy intellekt, chatgpt, sun'iy intellekt etikasi, raqamli texnologiyalar, ta'lim texnologiyalari, tarbiya.

ABSTRACT

Bu maqolada hozirgi zamondagi raqamli texnologiyalarning tarqalishi bilan bog'liq masalalarning axloqiy tomonlari muhokama qilinadi. Hozirgi zamonda sun'iy intellektdan foydalanishning axloqiy jihatlari sanab o'tiladi qilinadi va echim izlanadi.

Zamonaviy dunyoda globallashtirish milliy ta'lim uchun jiddiy xavf tug'diradigan xorijiy madaniy ta'lim modellarining kirib kelishiga olib keladi. Globallashtirish va axborotning tez tarqalishi asrida har birimizdan zamon qiyinchiliklariga hamnafas bo'lish, o'z ustimizda barqaror ishlash va zamonaviy fikrlash talab etiladi. Milliy tarbiya-bu asrlar davomida xalqning o'zi tomonidan yaratilgan, mafkuraviy ong va qadriyat yo'nalishlarini rivojlantirish va ularga ijtimoiy tajribani o'tkazish uchun yaratilgan qarashlar, e'tiqodlar, g'oyalar, ideallar, an'analar va urf-odatlar tartibi hisoblanadi.

XXI asrning eng ustuvor texnologiyalaridan biri bo'lgan sun'iy intellekt nafaqat ta'lim jarayonlarini boshqarish, balki ta'lim oluvchilar uchun muhim kontentlarni yaratish va ularga shaxsiylashtirilgan kontentni taklif etish imkonini bermoqda.

Sun'iy intellekt o'rganish sifatini yaxshilashga, jarayonni tezlashtirishga va samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Biroq, ta'limda neyron tarmoqlardan foydalanishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ba'zi muammolar mavjud.

Birinchidan, sun'iy intellektning shaffofligi yetarli emas. Muayyan muammolarni hal qilishda samarali bo'lsa-da, SI o'rganish uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Masalan, o'qituvchilar undan o'quvchilarning bilimlarini baholash uchun foydalanishlari mumkin, ammo bu tarafdorlik va kamsitishlarga olib kelishi mumkin.

Ikkinchidan, bu o'quv jarayoni ustidan nazoratni yo'qotish xavfi. Masalan, neyron tarmoq orqali individual o'quv dasturlarini yaratish o'quvchilarni faqat ularning qiziqishlari va bilim darajalariga mos keladigan materiallarni olishga olib kelishi mumkin. Bu o'quv jarayonidagi xilma-xillikni tekislashi va motivatsiyani kamaytirishi mumkin.

Uchinchidan, ma'lumotlar xavfsizligi muammosi mavjud. Ta'limda neyron tarmoqdan foydalanish xodimlarning sizib chiqishiga olib kelishi mumkin

Sun'iy intellekt deganda raqamli texnologiyalar yordamida inson ongining ayrim jihatlari masalan, muloqot qilish, muammolarni yechish, mantiqiy fikrlash, o'rganish, modellashtirish texnologiyasi tushuniladi.

Sun'iy intellekt o'zini anglash qobiliyatiga ega emas va "empatiya", ya'ni axloqiy asoslar unga begona. Insonning axloqiy "kompasi" asosan uning tarbiyasi, atrof-muhiti, axloqiy tamoyillari va diniy e'tiqodiga bog'liq. Shu tamoyillarga asoslanib kompaniyalar o'z etikasini quradi, to'g'ri va noto'g'ri aniqlaydi hamda shunga ko'ra qoidalar belgilaydi. Sun'iy intellektda bunday "kompas" – axloqiy yo'nalish mavjud emas. Sun'iy intellekt to'g'ri va noto'g'ri faqat unga "to'g'ri" yoki "noto'g'ri" yorliqlari birlashtirilgan ma'lumotlarga asoslanib ajrata oladi.[1]

SI masalasida yagona axloqiy yo'nalish uning yaratuvchisi tomonidan belgilanadi. Yaratuvchi to'g'ri va noto'g'ri me'yorini belgilaydi. Bu sun'iy intellektning insoniyatga qarshi chiqishi kabi nazariyalarning asosi borligini ko'rsatadi. Bugungi kunda ba'zi dasturchilar o'zlari yaratgan sun'iy intellektning qanday ishlashini to'liq tushuntirib bera olmasligi bunga misol bo'la oladi. Biz kitob va kinolarda tasvirlanadigan tipdagi urushlarni emas, balki ataylab yolg'on yoki targ'ibot mazmunidagi kontentni tarqatish, odamlarni manipulyatsiya qilish yoki genotsidga undash kabi xavf-xatarlar real bo'lishi mumkinligini nazarda tutaymiz.

Zamonaviy SI texnologiyalari ommaviy axborot vositalarida qo'llanilganda, zo'ravonlik va vahimani osonlik bilan qo'zg'atishi mumkin. Yolg'on yangiliklar bugungi kunning real muammosi bo'lib, ular tarqalishining salbiy oqibatlarini biz allaqachon ko'rib turibmiz. Bunday texnologiyalar hozir ham internet tarmoqlarida hech qanday to'lovlarisiz ochiq bo'lib, undan foydalanib turli muammolar keltirib chiqarish qiyin bo'lmay qoldi.

Kelib chiqayotgan ijtimoiy muammolarni yechish ayni vaqtda dolzarb masala bo'lib, bularni sun'iy intellektni cheklash orqali yechib bo'lmaydi. Bizning fikrimizcha, axloqiy tamoyillar sun'iy intellektni loyihalashtirish va ishlab chiqish jarayonining boshidanoq integratsiyalashgan bo'lishi kerak edi. Shu orqali har qanday sun'iy intellekt texnologiyasi inson tomonidan nazorat qilinishi, tekshirilishi va monitoring qilinishi imkoniyati vujudga keladi. Bu orqali uning tabiatini to'liq tushunish va insonning axloqiy kompasiga zid kelmasligi vazifalarini qo'shish mumkin bo'ladi.

Sun'iy intellekt bizning zamonamizning eng muhim texnologik ishlanmalaridan biri bo'lib, undan axloqiy tamoyillarga muvofiq foydalanish katta ahamiyatga ega. Bizning blog postimizda biz Sun'iy intellekt nima ekanligini, nima uchun muhimligini va u olib keladigan axloqiy masalalarni batafsil ko'rib chiqamiz. AI ilovalarining keng doirasi muhokama qilinadi, ma'lumotlar maxfiylikidan ta'limda foydalanishgacha, biznes olamidagi ta'siridan tortib olib tashlanishi kerak bo'lgan axloqiy muammolargacha. Bundan tashqari, sun'iy intellektdan foydalanishda qo'llanilishi kerak bo'lgan asosiy tamoyillar va kelajakdagi takliflar taqdim etilib, texnologiyadan mas'uliyatli foydalanishga e'tibor qaratiladi. Sun'iy intellekt bo'yicha treninglar uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar va yangi tendentsiyalar ham ta'kidlanib, bu sohada ongli yondashuvni rag'batlantiradi.

Axloqiy masalalarning murakkabligi, **sun'iy intellekt** Bu ishlab chiquvchilar, siyosatchilar va foydalanuvchilar o'rtasida doimiy muloqot va hamkorlikni talab qiladi. Ushbu hamkorlik axloqiy me'yorlarni aniqlash, huquqiy tartibga solish va texnologik echimlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, algoritmlarning shaffofligini oshirish va ma'lumotlar maxfiylikini himoya qilish uchun turli texnika va usullar ishlab chiqilmoqda.

Axloqiy masalalar reytingi

Tarafsizlik va diskriminatsiya
Ma'lumotlar maxfiyligini buzish
Shaffoflik yo'qligi
Mas'uliyatning noaniqligi
Inson nazoratini kamaytirish
Ish bilan bog'liq yo'qotishlar[2]

Sun'iy intellekt hayotimizga tobora ko'proq kirib bormoqda: u o'qish, ishlash va hatto kundalik muammolarni hal qilish uchun ishlatiladi.

Olimlarning so'zlariga ko'ra, sun'iy intellektning asosiy xavfi uning bilim yetishmasligidadir – bu texnologiyadan foydalanishning uzoq muddatli oqibatlarini oldindan aytish va u bilan o'zaro ta'sir qilish strategiyasini yaratish hali ham juda qiyin.

Odamlar uy hayvonlari va jonsiz narsalarni insonparvarlashtirishga, ular bilan odamlar kabi muloqot qilishga moyil, ammo sun'iy intellektga kelsak, bunday xatti-harakatlardan qochish muhimdir.

"Biz tushunishimiz kerakki, bu biz to'liq bilmagan sun'iy narsa va bu bizga ba'zi vazifalarni hal qilishga yordam beradigan narsa, lekin biz unga tayanmasligimiz va uni o'z fikrlashimizdan ustun qo'ymasligimiz kerak. Buni o'zingiz uchun aniqlash va bolalarga sun'iy intellekt bilan qanday ishlashni tushuntirish hali ham qiyin. Aksincha, ular yaxshiroq tushunishadi va bizga aytadilar»-deydi olimlar.

Olimlar bolalar tomonidan sun'iy intellektdan foydalanishning boshqa salbiy tomonlarini ham qayd yetadi. Masalan, javobning qulayligi va tezligi bolaga shunchaki o'ylash va individuallikni ko'rsatishga imkon bermaydi. Shuningdek, sun'iy intellektdan doimiy foydalanish, psixologning fikricha, "o'rganilgan nochorlikka olib kelishi mumkin."

Sun'iy intellekt odamlarning ovozi, tasvirlarini taniydi, matnlar yozadi va rasmlar yaratadi. Siri ovozli yordamchisi savollarga javob beradi, tavsiyalar beradi, hammaga moslashadi va odamlarning manfaatlarini o'rganadi. Ilova taymerlarni o'rnatadi, chet tilidan matnlarni tarjima qiladi, mehmonxonalarni bron qiladi, ob-havo ma'lumotlarini aytib beradi va odamlar uchun boshqa vazifalarni bajaradi. virtual yordamchi avtomobil haydash paytida yoki ertalab yugurish paytida yordam beradi, chunki buyruqlar uchun bitta ovoz yetarli.

Sun'iy intellekt endi murakkab hisoblash operatsiyalari bilan kurashmoqda. Ma'lumotlarni yashin tezligida qayta ishlash turli sohalarda aniq bashorat qilish imkonini beradi. Bu afzalliklardan biridir. Bolalarda rivojlanish uchun zarur "bo'shliq" bo'lmasligi mumkin. Bizning miyamiz darhol aniq javobga ega bo'lmagan, aksincha yechim izlash bilan topiladigan vazifalarga muhtoj Bunday vaziyatlarda biz har doim mavjud bo'lgan va yordam beradigan vositaga darhol yugurishdan ko'ra, barcha qobiliyatlarimizni, irodamizni, faoliyatimizni va individualligimizni ko'rsatamiz.

Haqiqiy odamlar bilan muloqotni simulyatsiya qilish ham psixikaga salbiy ta'sir qiladi. Neyron tarmoqlari odamlar bilan ziddiyatni emas, balki qo'llab-quvvatlashga moyildir, shuning uchun mo'rt bola psixikasi o'zini tashqi dunyodan ajratib qo'yishi mumkin.

"Agar o'smir shaxsiy muammolarni hal qilish uchun GPT chat bilan muloqot qilsa, u yetarli bo'lmagan haqiqatni, o'zini va atrofidagi dunyoni his qilishi mumkin. Unga muqobil nuqtai nazar emas, balki yordam beriladi. O'z dunyosida, o'ziga va xulq-atvorida izolyatsiya qilish xavfi katta[3].

Ammo olimlar texnologik taraqqiyotning ijobiy tomonlarini ham ta'kidlaydi: bolalar uchun o'quv jarayonini takomillashtirish. Sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni tizimlashtirishi va dasturni har bir talaba uchun individual qilishi mumkin, bu hayotni sezilarli darajada osonlashtiradi va qulaylik darajasini oshiradi.

Odamlar duch keladigan eng keng tarqalgan kamchilik-bu sun'iy intellektni yaratish va amalga oshirishning yuqori narxi. Birgalikda tadqiqot, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va robotlarni o'rnatish va texnik xizmat ko'rsatish xarajatlari hamyonni qattiq urmoqda. Oyiga millionlab rubl aylanmasi bo'lgan kompaniyalar virtual yordamchilarning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi va o'z ishlarida zamonaviy tizimlarni joriy qilishi mumkin.

Aylanma mablag'lari kam bo'lgan kichik kompaniyalar uchun tadqiqot o'tkazish va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy yetish qiyin, ular tegishli byudjetga yega yemas. Bu salbiy tomoni. Shuning uchun ish jarayonlarini xuddi shu tarzda optimallashtirish kerak va afsuski, muammolarni hal qilish uchun zamon bilan hamnafas bo'lish mumkin bo'lmaydi.

Bizni virtual yordamchilar va robotlar qanchalik ko'p qurshab olsa, shunchalik kam o'ylaymiz. Masalan, odamlar bir-birlari bilan hatto chet tilini bilmasdan ham muloqot qilishlari mumkin. Ko'p odamlar ingliz tilini o'rganishni va maqolalarni o'qishni to'xtatdilar, chunki ovoqli yordamchi yordamida chet elliklar bilan muloqot qilish mumkin bo'ldi. Foydali dasturlar odamlarning nutqini taniydi va o'zlarini chet tiliga tarjima qiladi. Bu kichik bir masala uchun qoladi, faqat o'qish uchun.

Sun'iy intellekt odamlarni bo'shashtiradi, hayotni osonlashtiradi, lekin u aqliy va intellektual rivojlanishga hissa qo'shmaydi. Bu kamchilik, ayniqsa, bolaning miyasining rivojlanishi uchun yomon. Masalan, hech kim qo'lda hisoblashni xohlamaydi, bolalar uchun virtual yordamchilardan foydalanish va ularga savollar berish osonroq. Bu tez va sodda, ammo rivojlanayotgan miya uchun umuman yaxshi yemas.

Avtomatlashtirish va aqli intellektni yaratish ishsizlikning sezilarli darajada oshishiga olib keladi. Millionlab mutaxassislar o'z ishlarini yo'qotadilar, chunki ular avtomatlashtirilgan tizimlar va robotlar bilan almashtiriladi. Masalan, konsernlar allaqachon metallga ishlov berish uchun robot dasturlarini joriy qilishni boshlaydilar. Ilgari odamlar bu vazifalarni uddalashgan bo'lsa, endi unumdorligi bir necha baravar yuqori, texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash xarajatlari ish haqi, shifoxona ishchilari va boshqa xarajatlardan ancha past bo'lgan tezyurar mashinalarga ustuvor ahamiyat berilmoqda.

Biroq, afzalliklarga yega sun'iy intellekt ijodiy kasblar vakillarini almashtirmasligini tushunish muhimdir. SI ishni dizaynerlarga qaraganda tezroq bajaradi, ammo natija shaxsiy ishtirok va kirish ma'lumotlariga bog'liq. Shu sababli, SI hozirda dizaynerlar va boshqa ijodiy sohalar vakillariga yordam beradigan, ammo tirik bo'la olmaydigan foydali vosita sifatida baholanmoqda.

Ba'zida odamlar sun'iy intellektni kuchli deb o'ylashadi. Lekin bu unchalik to'g'ri emas. Hatto kuchli SI ham inson miyasining imkoniyatlaridan oshmaydi. Mashinalarni tarqatish, texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash tajribali xodimlarni talab qiladi. Bu katta kamchilik. Bu yerda yana bir muammo bor - bu sohada tayyorgarlikning yetishmasligi. Agar SI malakasiz ishchilar tomonidan boshqarilsa, algoritmlar darajaga yetib bormaydi

Xulosa o'rnida, axloqiy asoslarni yaratish va amalga oshirish, **sun'iy intellekt** texnologiyalarning jamiyatga ta'sirini minimallashtirishga yordam berishi mumkin.

Ushbu ramkalar inson huquqlarini hurmat qilish, adolat, tenglik va barqarorlik kabi asosiy qadriyatlarni himoya qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Axloqiy me'yorlarga rioya qilish bizga sun'iy intellektning potentsial afzalliklaridan foydalanish va uning salbiy oqibatlaridan qochish imkonini beradi. Shuni esdan chiqarmaslik kerakki, texnologiyadan axloqiy foydalanish barqaror va adolatli kelajakning kalitidir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Rahmiddin MUXTOROV, Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi Sun'iy idrok: axloqiy muammolar <https://yoshlarovozi.uz/oz/news/axloqiy>
2. <https://www.hostragons.com/uz/blog/suniy-intellekt-va-axloqiy-texnologiyalardan-masuliyatli-foydalanish/>
3. Хем опасен искусственный интеллект для детей. <https://www.tvtomsk.ru/news>

